

23. — էջ 194, տող 12. — կործանէ
— կործանմանէն:

24. — էջ 200, տող 16, թերի մնացած է — կացէք միայն — թիւ 1301 ձեռագիրը (էջ 233) կը շարունակէ, «և ըստ գործոց մարմնո ոչ մեղադրիք»: Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը լման է:

25. — էջ 206, տող 17. — յաւրն — յաւուրն:

26. — էջ 208, տող 7. — ոչ ինքն հղեն — ոչ ինքնեղ են:

27. — էջ 208, տող 11. — ուրեմն անկար է փոքունցս յընդարձակ նորա խորհուրդ ձկտել: Թարգմանուած է. il (lui) est donc impossible d'appliquer sa vaste intelligence à de petites choses, որ աստուածաբանական տեսակէտէն ալ ուղիղ չէ: Ծիշդը պիտի ըլլար մօտաւորապէս, il est donc impossible à nous aux petites (personnes) embrasser sa vaste intelligence.

28. — էջ 210, տող 10-11. — մինչեւ էր ծագեալ արեգակն արդարութեան — մինչ չեւ էր:

29. — էջ 220, տող 7. — մարգսպանք — մարդասպանք:

Վերագրեալ ուղղումները կատարուած են Ս. Յ. Թիւ 1301 ձեռագրին հետեւողութեամբ:

Նախորդին նման մեծ խնամքով և մանրակրկիտ հետազոտութեամբ պատրաստուած այս հատորն ալ արժէքաւոր յաւելում մըն է յարգելի հայագէտին հարուստ վաստակին վրայ:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

«ԵՍ ՍԵՒ ԵՄ ... ԲԱՅՑ ԳԵՂԵՑԻԿ»

Հնդկեակ՝ ԱՐԱՄ ՍՍՓՍԹՃՍԱՆ

«Ես Սեւ եմ ... Բայց Դեղեցիկը չորս ըրրդ գործն է Արամ Սեփեթեանի, լոյս տեսած 1985ին, Պէյրուսի «Հարթօնք» Տպարանէն, 155 էջերով և ըստ բուսականին խնամեալ ու մաքուր տպագրութեամբ:

Հատորը արժանացած է 1986ին «Հայկաշէն Ուղեւեհան» Գ. մրցանակին, պարագայ մը՝ որ մեր միտքը կը տանի մեր գրական հրապարակին վրայ երկցող գործերը արժեւորելու կնճառ հարցին, կասկածի տակ առնելով կարողութիւնն ու անկողմնակալութիւնը դատախազ մեր գրականագէտներուն, Խմբակցական ու խնամիական ծուռ հաշիւներ հո՛ս ալ կը գործեն իրենց աւերիչ ու արտուժ դերը, ու տարուն է տարի կը բազմանայ թիւը գերգնահատուած (ընդհանրապէս գրական մրցանակի արժանացած) կամ թերգնահատուած (անտեսուած ինչպէս գոտափետուած) երկերուն:

Եթէ զլուսներու բաժնուած գրքին առաջին զլուսին առաջին իսկ բառին մօտին ունինք ըսելիք (դիտողութիւն), Խնդրոյ առարկայ բառն է Առօր: Յատուկ անունին վրայ յօդը բեռ մըն է: Սխալ է ըսել, որինակ, Երեսուղեմը սուրբ քաղաք է, Խաւիլան գեղեցիկ երկիր է եւն.:

«Սեւ»ը կու գայ Ափրիկէէն (The Black Continent կոչուած Եւրոպացիներէն), ուր գաղթականի սեւ ճակատագիրը նետած է Լիբանանածին (և այժմ Լիբանանաբնակ) հայու բեկորը, որ իր մայրենի լեզուն լուսպէս տիրապետած՝ փորձն է ըրած վերջին մօտ քառորդ դարու ընթացքին գրականութեան ճամբով ալ իր սպասք բերելու իր հարազատ ժողովուրդին: Ու կը խորհինք թէ ունեցած ալ է իր բարի (չըսելու համար միամիտ) տենչն ու իղձը իրագործած ըլլալու գոհունանալութիւնը:

Շատեր զիս ամբաստանած են իբրեւ խտապահանջ ու բռնադատ քննադատ, (կ'ընկրկիմ բառին լայն տարողութիւն): Ես անոնց կը յիշեցնեմ հանրածանօթ առածը թէ վերջը ծածկելով չի բուժուիր, Ուղիղ և խղճամիտ գործ չէ պշինձը իբր

ռուկի արժեքները կամ կեղծը իբրև իրական ու վաճարական ներկայացնելը հանրաթեման: Մեծերու շուքին ու փաշին մէջ իրենց վրիպանքը պարտկելու ամուլ ճիգը ոչ մէկ վարկ կ'ապահովէ արուեստի գաղափարանքէ (խորթ չէ տարազը. չենք կրնար գրական դիմացկուն — շուկայիկ ու բառը կը դնեն, քանի որ ժամանակի հաստիչ գլանին դէմ դիմաճալ կրցող գործերն են միայն որոնք փառքը կը կազմեն գրականութեան համաշխարհային թանգարանին — գործ մը կտակել սերունդներուն, եթէ մինչև ժեր էսթետիս ամենաշատին մանրաթելերովը կ'ապուած չենք արուեստին՝ որ մարմնացումն է գեղեցիկին ու գրաւիչին) անմասն, անտաղանդ գողցնեալն: Ծշմարտութիւններ կան, որոնք ոչ միայն անախտ մը կը հնչեն որոշ մարդոց ականջներուն ու կը սլաքեն սիրտը դանոնք սոնաւորողներուն, այլև տրամաութեան գինով մը կ'արտաբերուին պատգամախօսին շրթներէն: Ուրիշ խօսքով՝ հաճելի պարտականութիւն մը չէ միշտ մասնանշումը թերին ու անիրաւին: Երանի՜ անոր որ խարխուլ խրճիթ մը քանդելու գոհունակութեան քովն ի գիտէ ճնճերի շնոր տեղ պալատ մը կոթողուած տեսնելու գերազնի տեսնով:

Սեփեթեանի գրքին առիթով փորձեցինք ըլլալ առարկայական, բայց նախ քան տարածուեցանք, ընելով ընդհանուր խօսքեր, զոր օժանդ պիտի ուզեն արժեւորել իբրև արուեստի տեսարանութիւն: Դառնանք ուրեմն խնդրոյ առարկայ հասորին, որ կը խօսի Ափրիկէի տաք ու ամառադուն գիշերներէն, խափիչի գնձուհիներէն, նիկերիայ կեանքի խալաթադէտ տեսարաններէն, երկրամասի բնիկներուն տարօրինակ բարքերէն ու կրօնական հաստատիչներէն: Կ'երկարի շարքը անճառ և անշա՛հ՝ ճախարակային խօսակցութիւններուն (dialogue)՝ հեղինակին աւ իր նորածնութիւններուն ու պաշտօնակիցներուն հետ, ու կախարդագիտ շխարհի մը պատկերը աւելի ամուր գիծերով կը դրոշմուի երեւակայութեանդ պատառնի վրայ: Վէպ մը չէ ձեռքդ առած գիրքը, բայց սիրաւէպ մը կարգադրած ըլլալու գոհունակու-

թիւնը քուկդ կ'ըլլայ ընթերցումի աւարտին: Սեփեթեան ունի պոռժեղու անվիճելի շնորհ, ու մէկն է վերջին շրջանի սակաւաթիւ մեր գրողներէն, որոնք անձանքորթ կրնան կապել քեզ իրենց գրքի էջերուն:

Այս բոլորը լաւ: Բայց այս բոլորէն ետք չենք կրնար չդնել հարցումը. չի՞նչ կը շահի (Սփիւռք)՝ այս գրականութիւնը այս հասարակութեան Ուրիշ խօսքով՝ հայ հագիի մը երեսանկն է որ ինկած է վերլուծման կամ սեւեռման գրքի էջերուն մէջ:

Չեմ կարգադրած միւս իր գործերը: Առօրեան ունի իր բունացող պահանջները որոնք չեն գոհացուիլ ընթերցումով: Ժամանակը անտեսելու իմաստութիւնը թերեւ պակասած է ինծի, գրքէն ու նիւթէն վեր արժեքներու հետապնդումին մէջ ալ փորձած ըլլալու գտնել հազիկան իմ գոհունակութիւնն ու բաւարարութիւնը: Սակայն ծրագրէս վեր է ու գուրա՜ ընել վերաբեկումը Սեփեթեանի համապարփակ գործին:

Մեր նշաններու վերջաւորութեան, քանի մը խօսք՝ գրքին թէքնիք կառուցուածքի մասին: Չեն պակսիր տեղ տեղ արեւի կամ անյաջող բառեր ու բացատրութիւններ: Այսպէս, 63րդ էջին վրայ ունինք չիբերայաջորդք բառը, չորս էջեր անդին կայ գրիչերային առեփը, իսկ էջ 97ի վրայ՝ ճախարհային բնականութեան յայտնագիտ բացատրութիւնը: (Ձուգադիպութի՞ւն օուփին ներկայութիւնը երկուքին մէջ:)

Ծիշդ ինչպէս որ ամէն փայլուն իր ոսկի չէ, այնպէս ալ ամէն ճեղք չունչով կարգացուած գիրք՝ յաջողուածք մը չէ: Քիչ չէ ճշդաւարմարտ գործերու թիւը համաշխարհային գրականութեան գլուխգործոցներուն մէջ:

Տաղանդը չէ որ կը պակսի հեղինակին, այլ զայն լուսադոյն տեսնելու իմաստութիւնը: Ահա թէ ինչու իրաւունք կու տանք մենք մեզի պահանջելու իրմէ հայ գրականութեան վրայ յաւելում մը արձանագրելու կոչուած գործեր:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ